

Sociological Analysis of *the Novel of Secrets of the Genie Valley* by Ebrahim Golestan based on the Opinions of Lucien Goldman

Farnoosh Khormai^{1*} | Feridoon Tahmasebi² | Nabiyollah Ider³ |
Farzaneh Sorkhi⁴

1. Ph.D. student, Department of Persian Literature, Shoushtar Branch, Azad Islamic University, Shoushtar, Iran. Email: fakhormaei.1394@gmail.com
2. Corresponding Author, Assistant Professor, Department of Persian Literature, Shoushtar Branch, Azad Islamic University, Shoushtar, Iran. Email: drftahmasbi@yahoo.com
3. Assistant Professor, Department of Sociology, Shoushtar Branch, Azad Islamic University, Shoushtar, Iran. Email: ider62@yahoo.com
4. Assistant Professor, Department of Persian Literature, Shoushtar Branch, Azad Islamic University, Shoushtar, Iran. Email: sorkhifarzane@gmail.com

Article Info

Article type:

Research Article

Article history:

Received: 13/04/2021

Received in revised form:
16/08/2021

Accepted: 24/08/2021

Keywords:

Sociological Criticism,

Social Classes,

“Secrets of the Genie
Valley”,

Lucien Goldman,

Ebrahim Golestan

ABSTRACT

One of the most important things that is noticed in the sociological criticism of the novel is the connection between the work and the author's class, which is influenced by sociological class views. In the sociological criticism of the novel, first of all, a meaningful structure of the relationship between the work and society should be drawn. According to Goldman, the meaningful structure is the relationship between the inner structure of the work and the reflection of the worldview hidden in it. In the practical examples of sociological criticism of Lukács, Goldman and their other followers, pay attention to the author's class and its relationship with the structure and characterization of the work is considered an essential part in the sociological analysis of the text. On the basis of this research, the sociological analysis of the novel "Secrets of the Genie Valley" by Ebrahim Golestan from the point of view of reflecting the classes of the Iranian society, based on Lucien Goldman's opinions. Based on the findings of this study, Ebrahim Golestan criticized the apparent development of the Shah's regime and its modernization in the novel "Secrets of the Genie Valley", symbolically representing the role of social classes against these requirements and the opportunism of the rich and middle class and the passivity of the class. He blamed the poor.

Cite this article: Khormai, F., Tahmasebi, F., Ellahai Dar, N. & Sorkhi, F. (2022). Sociological Analysis of *the Novel of Secrets of the Genie Valley* by Ebrahim Golestan based on the Opinions of Lucien Goldman. *Research Journal in Narrative Literature*, 11(2), 47-72.

© The Author(s).

Publisher: Razi University

DOI: 10.22126/RP.2021.6713.1383

بررسی جامعه‌شناختی رمان *اسرار گنج درّه جنی* از ابراهیم گلستان براساس آرای لوسین گلدمن

فروش خرمائی^۱ | فریدون طهماسبی^{۲*} | نبی‌الله ایدر^۳ | فرزانه سرخی^۴

۱. دانشجوی دکتری گروه زبان و ادبیات فارسی، واحد شوشتر، دانشگاه آزاد اسلامی، شوشتر، ایران.
رایانامه: fakhormaei.1394@gmail.com
۲. نویسنده مسئول، استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی، واحد شوشتر، دانشگاه آزاد اسلامی، شوشتر، ایران.
رایانامه: drftahmasbi@yahoo.com
۳. استادیار گروه جامعه‌شناسی، واحد شوشتر، دانشگاه آزاد اسلامی، شوشتر، ایران. رایانامه: ider62@yahoo.com
۴. استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی، واحد شوشتر، دانشگاه آزاد اسلامی، شوشتر، ایران. رایانامه: sorkhifarzane@gmail.com

اطلاعات مقاله چکیده

نوع مقاله: مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۱/۲۴

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۰/۰۵/۲۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۶/۰۲

واژه‌های کلیدی: نقد جامعه‌شناختی، طبقات اجتماعی، اسرار گنج درّه جنی، لوسین گلدمن، ابراهیم گلستان

یکی از مهم‌ترین مواردی که در نقد جامعه‌شناختی رمان به آن توجه می‌شود، ارتباط میان اثر با پایگاه طبقاتی نویسنده است که متأثر از دیدگاه‌های طبقاتی جامعه‌شناسانه است. در نقد جامعه‌شناختی رمان، پیش از هر چیز باید ساختار معناداری از ارتباط میان اثر و جامعه ترسیم کرد. ساختار معنادار از نظر گلدمن، ارتباط میان ساختار درونی اثر با انعکاس جهان‌بینی مستتر در آن است. در نمونه‌های عملی نقد جامعه‌شناختی لوکاج، گلدمن و سایر پیروان آن‌ها، توجه به پایگاه طبقاتی نویسنده و ارتباط آن با ساختار و شخصیت‌پردازی اثر، بخشی اساسی در تحلیل جامعه‌شناسانه متن به شمار می‌رود. بر همین اساس این پژوهش به بررسی جامعه‌شناختی رمان *اسرار گنج ابراهیم گلستان* از دیدگاه بازتاب طبقات جامعه ایرانی، براساس آرای لوسین گلدمن پرداخته است. براساس یافته‌های این پژوهش ابراهیم گلستان در رمان *اسرار گنج درّه جنی* به نقد توسعه‌ظاهری رژیم شاه و مدرنیزاسیون آن پرداخته، نقش طبقات اجتماعی را در برابر این مقتضیات به‌صورت نمادین بازنمایی کرده است و فرصت‌طلبی‌های طبقه ثروتمند و متوسط و انفعال طبقه فقیر را سرزنش کرده است.

استناد: خرمائی، فروش؛ طهماسبی، فریدون؛ ایدر، نبی‌الله و سرخی، فرزانه (۱۴۰۱). بررسی جامعه‌شناختی رمان *اسرار گنج درّه جنی* از ابراهیم گلستان براساس آرای لوسین گلدمن. *پژوهشنامه ادبیات داستانی*، ۱۱(۲)، ۴۷-۷۲.

حق مؤلف © نویسنده‌گان.

ناشر: دانشگاه رازی

۱. پیشگفتار

جامعه‌شناسی ادبیات، بخش جدایی‌ناپذیر جامعه‌شناسی عمومی است.

«جامعه‌شناسی ادبی یکی از روش‌های علوم ادبیات است؛ یعنی روشی انتقادی که به متن و معنای آن توجه دارد. این رشته به متن روی می‌آورد و با توجه به پدیده‌های اجتماعی مانند ساختارهای ذهنی و شکل‌های آگاهی در پی گسترش متن است» (آدورنو و ایوتادیه، ۱۳۷۷: ۱۱).

«جامعه‌شناسی ادبیات، رشته‌ای نسبتاً جوان است.» (هینیک، ۱۳۸۷: ۲۱) که از قرن ۱۹ میلادی با نظریه‌ها و اندیشه‌های مادام دواستال، هیپولیت تن^۱ و کارل مارکس^۲ شکل گرفت و در قرن بیستم با اندیشه‌ها و آثار فیلسوفی مجارستانی به نام لوکاچ^۳ به نقطه اوج خود رسید.

«علاوه بر لوکاچ، متفکرانی چون: اریش کوهلر^۴، لوسین گلدمن^۵، میخائیل باختین^۶ و... هر یک به نوبه خود در شکل‌گیری و شکوفایی این رشته سهم به‌سزایی داشتند» (ترابی، ۱۳۷۹: ۱۱).

جامعه‌شناسی ادبیات بر آن است که فراتر از برخی شباهت‌های ظاهری و محتوایی، تفسیری انتقادی از واقعیت بازتاب‌شده در متن ادبی عرضه کند.

«در این شیوه نقد، اثر ادبی از این دیدگاه که اجتماع و هنرمند و اثر او با یکدیگر رابطه‌ای زنده و جدایی‌ناپذیر دارند بحث و ارزیابی می‌شوند؛ بنابراین منتقد به دقت از زمان و مکانی که نویسنده در آن زیسته و اثر ادبی در آن به وجود آمده، آگاهی کامل را به دست می‌آورد تا بتواند اثر را به منزله واکنش روحیه هنرمند نسبت به جامعه و برداشت‌های او از محیط مطالعه کند» (میرصادقی، ۱۳۹۵: ۲۹۸).

گئورگ لوکاچ و لوسین گلدمن بیشترین تأثیر را بر نقد جامعه‌شناختی داشتند. لوکاچ، پدر

۱ Mmede stael

۲ Hippolyte Taine

۳ Karl Marx

۴ Georges Lukacs

۵ Erich Kohler

۶ Lucien Goldman

۷ Mikhail Bakhtine

جامعه‌شناسی ادبیات و گلدمن وفادارترین شاگرد اوست.

«گلدمن در کانون مباحثاتی قرار داشت که در فرانسه، میان نقد سنتی و نقد نو جریان داشت. مهم‌ترین اثر گلدمن، خدای پنهان (۱۹۵۵) روابط میان ساختار معنا در تراژدی‌های راسین و ساختار فراگیری را بررسی می‌کند که همانا جهان‌نگری اشراف جامگان فرانسه سده هفدهم است. بنابراین، معنا و ارزش هر اثری هنری به یک گروه اجتماعی و به‌طور عام‌تر، به ساختار اجتماعی نسبت داده می‌شود که به‌طور تاریخی شکل گرفته است» (مکاریک، ۱۳۹۳: ۳۶۵).

لوکاج از نخستین کسانی است که به‌گونه‌ای متمرکز میان جامعه‌شناسی ادبیات در مفهوم کلی با زیبایی‌شناسی و دیالکتیک کانت، هگل و مارکس پیوند برقرار کرد. پس از لوکاج، لوسین گلدمن با تکیه بر مواضع زبان‌شناسانه و تاریخی لوکاج، بر تکامل علم جامعه‌شناسی ادبی در گستره‌ای وسیع تأثیر گذاشت. گلدمن در پیشگفتار ساختارهای ذهنی آفرینش فرهنگی که از آخرین نوشته‌های او به‌شمار می‌آید، می‌گوید چهار ویژگی که اهمیت یکسانی دارند، اثر ادبی را مشخص می‌کنند:

«وحدت یا انسجام دقیق، غنا یا گستردگی و پرباری، غیرمفهومی بودن، دنیای واقعی یا ممکن مجموعه عناصر سازنده اثر هستند» (آدورنو و سکاری، ۱۳۷۹: ۷۹).

متن ادبی کلّیتی است که با زمینه‌هایی چون جامعه، فرهنگ، تاریخ، ناخودآگاه فردی و... که در فرآیند آفرینش، عرضه و بازخوانی متن اثرگذار است، رابطه‌ای دیالکتیکی برقرار می‌کند، نقد ادبی معاصر با درک این واقعیت تلاش می‌کند برای رویارویی با مسئله‌های تازه، همواره توانمندی‌های لازم را به‌دست آورد. رویکردهای مختلف جامعه‌شناسی ادبیات نیز با توجه به پارادایم‌ها و سرفصل‌هایی چون محتواگرایی، کل‌نگری، جامعه‌نگری به بررسی ارتباط متن ادبی با واقعیت‌های اجتماعی می‌پردازد. از این دیدگاه، ادبیات و جهان بازتاب‌شده در متن ادبی به مثابه پدیده‌ای اجتماعی مطرح می‌شوند. رویکردهای مختلف جامعه‌شناسی ادبیات در امتداد تاریخ نه چندان طولانی خود، تلاش‌شان معطوف به بازشناسی و تفسیر ماهیت متن ادبی و بیان رابطه آن با جامعه و واقعیت‌های اجتماعی بوده است. بر همین اساس، این تحقیق قصد دارد به بررسی جامعه‌شناختی رمان / سرار گنج درّه جنی از ابراهیم گلستان بر اساس آرای لوسین گلدمن بپردازد.

۱ Emanuel Kant

۲ Georg Hegel

۱-۱. بیان مسئله

یکی از مهم‌ترین مواردی که در نقد جامعه‌شناختی رمان به آن توجه می‌شود، ارتباط میان اثر با پایگاه طبقاتی شخصیت‌های اثر است که متأثر از دیدگاه‌های طبقاتی جامعه‌شناسانه است.

«طبقه اجتماعی به گروهی و سببی از افراد گفته می‌شود که پایگاه اجتماعی مشابهی دارند، از آگاهی جمعی برخوردارند و دارای خرده فرهنگ خاص می‌باشند. هر طبقه‌ای با سطح معینی از قدرت، ثروت و حشمت مشخص می‌شود» (قنادان و دیگران، ۱۳۷۵: ۱۷۷).

در نقد جامعه‌شناختی رمان، پیش از هر چیز باید ساختار معناداری از ارتباط میان اثر و جامعه ترسیم کرد. ساختار معنادار از نظر گلدمن، ارتباط میان ساختار درونی اثر با انعکاس جهان‌بینی مستتر در آن است. از نظر او، ساختار معنادار به علاوه فاعل جمعی؛ یعنی اینکه:

«جهان‌نگری فلان طبقه یا گروه اجتماعی (یا یک دوره یا یک نسل) چگونه در یک اثر ادبی به عناصر سازنده جهان تخیلی متن تبدیل شده است؟» (سلدن و ویدوسون، ۱۳۷۷: ۱۱۳)

براساس آرای گلدمن می‌توان بسیاری از رمان‌ها را از منظر جامعه‌شناسی بررسی کرد؛ از جمله رمان ابراهیم گلستان را. ابراهیم گلستان از داستان‌نویسان مطرح و مشهور ایرانی است. او در نیمه اول قرن معاصر خورشیدی، آثار داستانی زیادی خلق کرد؛ آثاری که جامعه و روابط اجتماعی در آن‌ها بازتاب فراوان یافته است. در مقاله حاضر با بررسی جامعه‌شناختی رمان *اسرار گنج درّه جنی ابراهیم گلستان* به بررسی بازتاب طبقات جامعه ایرانی و روابط اجتماعی آن‌ها در این اثر براساس آرای لوسین گلدمن می‌پردازیم.

رمان *اسرار گنج درّه جنی*، یکی از مهم‌ترین رمان‌های دهه ۵۰ شمسی است. ابراهیم گلستان در این رمان به بازتاب روابط طبقات اجتماعی ایرانی در جامعه پرداخته است؛ طبقاتی که مدرنیزاسیون آمرانه رژیم شاه، آن‌ها را به جنب‌وجوش و تکاپو برای ثروت‌اندوزی وا داشته بود. در این رمان، سه طبقه ثروتمند، متوسط و فقیر به جدال با هم بر می‌خیزند تا سهم بیشتری از پول نفت یا همان گنج درّه جنی به دست آورند.

براساس نظریات لوسین گلدمن، رفتار افراد غالباً حاصل ارتباط آنان با محیط پیرامونی خویش است (گلدمن، ۱۳۷۷: ۲۰۶). افراد حاضر در رمان *اسرار گنج درّه جنی* نیز براساس ارتباط با محیط پیرامونی خویش که همان فرآیند مدرنیزاسیون آمرانه رژیم شاه و ثروت حاصل از آن است، دست به کنش می‌زنند و هر کدام سعی می‌کنند سهم بیشتری از این ثروت بادآورده نصیب خود کنند.

همچنین براساس نظریهٔ جهان‌نگری گلدمن، مجموعه‌ای از گرایش‌ها، احساسات، اندیشه‌ها و منافع، اعضای یک گروه و اغلب اعضای یک طبقه اجتماعی را به هم پیوند می‌دهد و آنان را در مقابل گروه‌های دیگر قرار می‌دهد (همان: ۲۰۷).

۲-۱. پرسش‌های پژوهش

در رمان *اسرار گنج درّه جنی* نیز اعضای طبقات مختلف با آمیزه‌ای از گرایش‌ها، احساسات و منافع متفاوت مقابل هم قرار می‌گیرند. بر همین اساس این مقاله با بررسی جامعه‌شناختی رمان *اسرار گنج درّه جنی*، براساس آرای لوسین گلدمن به پرسش‌های زیر پاسخ می‌دهد:

۱- طبقات اجتماعی حاضر در رمان *اسرار گنج درّه جنی*، چه کنش‌های اجتماعی دارند؟

۲- طبقات اجتماعی حاضر در رمان *اسرار گنج درّه جنی*، چه گرایش‌ها، احساسات و منافع خاصی دارند؟

۳- طبقات اجتماعی حاضر در رمان *اسرار گنج درّه جنی*، چه نقشی در تولید و جهان‌نگری ویژه دارند و آن‌ها چه مناسباتی با هم دارند؟

۴- جهان‌نگری طبقات اجتماعی در رمان *اسرار گنج درّه جنی*، به چه صورت بازنمایی شده‌اند؟ تاکنون کتاب‌های مختلفی از دیدگاه جامعه‌شناسی آثار ادبی به‌ویژه رمان‌ها را بررسی کرده‌اند که در ادامه به چند نمونه اشاره می‌شود. آدورنو^۱، ایوتادیه^۲ و لوکاج (۱۳۷۷) در کتابی با عنوان *درآمدی بر جامعه‌شناسی ادبیات* به بررسی رابطهٔ ادبیات و جامعه‌شناسی پرداخته‌اند. این کتاب که مجموعه‌ای از مقالات از اندیشمندان مختلف است توسط محمدجعفر پوینده گردآوری و ترجمه شده است.

فرهاد طهماسبی در کتاب *جامعه‌شناسی شخصیت در رمان فارسی* به تحلیل جامعه‌شناسی شخصیت در بیست رمان برگزیدهٔ فارسی از ۱۳۰۰ تا ۱۳۸۰ هجری شمسی از منظر نقد جامعه‌شناختی پرداخته است. این کتاب پژوهشی است که در چهار فصل جداگانه به بررسی بُعد جامعه‌شناسی شخصیت در رمان‌های فارسی می‌پردازد. در فصل اول به تعاریف مقدماتی دربارهٔ تاریخچه رمان در ادبیات جهان، تعریف رمان، انواع رمان و عناصر داستان، شخصیت‌پردازی و اموال شخصی در ادبیات داستانی پرداخته شده است. در فصل دوم به تاریخچه و سیر مراحل تکوین یک رمان فارسی اشاره شده است. در فصل سوم به بررسی

۱ Theodor Adorno

۲ Jadie Jean yves

جامعه‌شناسی شخصیت در بیست رمان پرداخته شده است. در فصل چهارم نیز نتایج بررسی‌های پژوهش ارائه شده است.

عسگری حسنگلو (۱۳۸۰) در پایان‌نامه دوره کارشناسی ارشد خود با عنوان نقد و بررسی آثار داستانی ابراهیم گلستان به نقد کلی آثار گلستان پرداخته است. او در این تحقیق، به این نتیجه رسیده است: «ابراهیم گلستان از داستان‌نویسان صاحب سبک معاصر است. او همچنین اولین مترجم داستان‌های نویسندگان آمریکایی نظیر ارنست همینگوی، ویلیام فاکنر و مارک تواین است. همین مسئله باعث شده است تا منتقدان، او را متأثر از همینگوی بدانند. هر چند شباهت‌هایی بین داستان‌های همینگوی و گلستان می‌توان یافت؛ اما گلستان نه تنها متأثر از همینگوی نیست؛ بلکه نویسنده‌ای است که در شیوه داستان‌نویسی ابداعاتی هم دارد. درون‌مایه اصلی داستان‌های گلستان درباره اوضاع سیاسی و اجتماعی ایران معاصر، از آغاز قرن چهاردهم شمسی تا اوایل دهه پنجاه است. ویژگی مهم داستان‌نویسی ابراهیم گلستان، نثر موزون، شاعرانه و پیراسته از زواید است که در داستان‌نویسی معاصر فارسی تشخیص دارد. گلستان، این توانمندی در نثر را به پشتوانه ادبیات کلاسیک فارسی و ممارست شخصی به دست آورده است» (عسگری حسنگلو، ۱۳۸۰: ۱۲۵).

فرهاد طهماسبی (۱۳۹۰) در مقاله‌ای با عنوان «جامعه‌شناسی شخصیت در رمان بوف کور صادق هدایت» به بررسی این رمان از منظر جامعه‌شناسی ادبیات پرداخته است. او در پایان چنین نتیجه‌گیری کرده است:

«هدایت در این رمان با نگاهی عمیق و انسانی، بیماری مفهوم رابطه و جنبه‌های رؤیایگونه و تصویرها و تصوراتهای وهمی انسان ایرانی را درباره مفهوم رابطه عاشقانه زن و مرد در پرتو نمادپردازی اجتماعی، آسیب‌شناسی کرده است» (طهماسبی، ۱۳۹۰: ۳۵).

پوشنه و بابک معین (۱۳۹۲) در مقاله «تحلیل گفتمان انتقادی در اثری از ابراهیم گلستان با استفاده از مؤلفه‌های جامعه‌شناختی معنایی گفتمان‌مدار با توجه به بازنمایی کارگزاران اجتماعی» به نقد جامعه‌شناختی داستان میان‌دیروز و فردا از ابراهیم گلستان پرداخته‌اند. آن‌ها در پایان به این نتیجه رسیده‌اند:

«شیوه‌های متفاوت بازنمایی اعمال و کارگزاران اجتماعی در روایت میان‌دیروز و فردا، متأثر از دیدگاه‌های فکری - اجتماعی خاص نویسنده و روابط قدرت حاکم بر جامعه است» (پوشنه و بابک معین، ۱۳۹۲: ۲۱).

قانون پرور (۱۳۹۵) در کتابی با عنوان *منادیان قیامت؛ نقش اجتماعی - سیاسی ادبیات در ایران معاصر* به بررسی جامعه‌شناسی ادبی شعر و داستان معاصر ایران به‌طور کلی پرداخته است. او داستان *اسرار گنج درّه جنی* را نوعی تمثیل سیاسی - اجتماعی می‌داند:

«در داستان گلستان که به تعبیر برخی منتقدان، نوعی تمثیل سیاسی است، تشبیه گنجی که کشاورز ناگهان کشف می‌کند به سرازیر شدن ناگهانی عواید نفتی به ایران به‌خصوص در دهه ۱۳۵۰ به قدر کافی معقول و مطلوب است» (قانون پرور، ۱۳۹۵: ۲۰۹).

قانون پرور در این کتاب، فقط در دو صفحه به‌طور مختصر و بسیار موجز و کلی به تمثیل‌های سیاسی و اجتماعی رمان *اسرار گنج درّه جنی* پرداخته است؛ اما نگارنده این مقاله قصد دارد به‌طور کامل و مفصل به جامعه‌شناسی طبقات اجتماعی در این رمان پردازد و روابط، کنش‌ها و جهان‌نگری آن‌ها را براساس آرای لوسین گلدمن توضیح دهد.

عسگری حسنگلو (۱۳۹۶) در کتابی با عنوان *زمانه و آدم‌هایش* به نقد کلی داستان‌های ابراهیم گلستان پرداخته است. او معتقد است:

«داستان‌های گلستان هر یک به‌گونه‌ای، تصویری از تحولات از سان و جامعه ایرانی را در دوره معاصر بازتاب می‌دهند. مسئله مهم برای گلستان نفس داستان نوشتن نیست؛ بلکه آنچه برای او مهم است؛ این است که تصویری هنری از زمانه و آدم‌هایش در قالب داستان بسازد» (عسگری حسنگلو، ۱۳۹۶).

احمدی (۱۳۹۶) در کتاب *ادبیات ستیزنده* به تبیین جامعه‌شناختی تولید و محتوای گفتمان ادبیات داستانی سیاسی در دهه‌های چهل و پنجاه شمسی پرداخته است. او درباره *اسرار گنج درّه جنی* می‌نویسد:

«در رمان *اسرار گنج درّه جنی*، گفتمانی میان مدرنیسم و شبه‌مدرنیسم است تا سنت و مدرنیته، به عبارت دیگر مخالفت با نوسازی در محور روایت قرار دارد؛ بلکه موضوع نوسازی نابخردانه‌ای است که موجب هدر رفتن سرمایه‌های کشور می‌شود» (احمدی، ۱۳۹۶: ۲۶۱).

فرهاد طهماسبی (۱۳۹۷) در مقاله «جامعه‌شناسی شخصیت در رمان ملکوت نوشته بهرام صادقی» به بررسی این رمان از دیدگاه جامعه‌شناسی ادبی پرداخته است. او در پایان نتیجه‌گیری کرده است که:

«زمینه‌های تاریخی و اجتماعی - فرهنگی و سیاسی ایدئولوژیک زمان داستان در بردارنده مسائلی همچون اختناق و استبداد سیاسی، یأس و دل‌مردگی اجتماعی و فردی، روحیه

ثروت‌اندوزی و رفاه‌زدگی، انحطاط اخلاقی، ناجوانمردی، ذهنیت استبدادی پدرسالارانه و نابرابری زن و مرد و... است» (طهماسبی، ۱۳۹۷: ۲۲).

۳-۱. مبانی نظری و روش پژوهش

لوسین گلدمن در ۱۹۱۳م. در بخارست متولد شد. پس از اخذ دیپلم در رشته حقوق تحصیل کرد. در ۱۹۳۳ با سه اثر مهم گئورگ لوکاج به نام‌های: روح و صورت‌ها، نظریه رمان و تاریخ و آگاهی طبقاتی آشنا شد. در ۱۹۴۳ دکترای اقتصاد سیاسی را از دانشکده حقوق و لیسانس فلسفه را از سوربن گرفت. در ۱۹۴۰م، پس از تهاجم نازی‌ها از مجارستان فرار کرد و در ۱۹۳۴م همکاری‌اش را با ژان پیاژه شروع کرد. پس از بازگشت به فرانسه، کتاب «خدای پنهان: بررسی نگرش تراژیک در اندیشه‌های پاسکال و راسین» را نوشت (بشر دوست، ۱۳۹۰: ۹۰).

گلدمن آثار مهم دیگری نوشته است که به چند نمونه آن اشاره می‌شود: علوم انسانی و فلسفه، آفرینش فرهنگی در جامعه معاصر، ساختارهای ذهنی و آفرینش فرهنگی و جامعه‌شناسی ادبیات. گلدمن، از هگل، لوکاج، مارکس و پیاژه متأثر بود و در آثار او استناد به هر چهار متفکر مشاهده می‌شود. گلدمن آثار متنوعی نوشته که وجه اشتراک همه آن‌ها این است که او همواره به ساخت‌گرایی تکوینی و هم‌ارزی و همخوانی آثار هنری با ساختارهای اجتماعی توجه دارد.

«ساخت‌گرایی تکوینی، بررسی منش تاریخی-اجتماعی، دلالت‌های عینی زندگی عاطفی و عقلانی، فرد آفریننده است» (گلدمن، ۱۳۶۹: ۱۱).

گلدمن معتقد است:

«نخست باید ساختار اثر را فهمید (فرآیند درک) و سپس این ساختار را در ساختار اقتصادی-اجتماعی جای داد (روند توضیح)» (همان: ۱۱).

او می‌کوشد دیالکتیک بین متن و طبقات اجتماعی را دریابد. از نظر گلدمن، نه افراد؛ بلکه این طبقات و گروه‌های اجتماعی هستند که اثر را خلق می‌کنند. گروه‌ها هم هر یک دارای جهان‌بینی مخصوص به خویش‌اند. منتقد باید بتواند این جهان‌بینی را دریابد.

«جهان‌بینی چیست؟ مجموعه آرزوها، احساس‌ها و اندیشه‌هایی که اعضای گروهی و بیشتر افراد طبقه‌ای را به هم می‌پیوندد و آن‌ها را در برابر گروه یا طبقه دیگری قرار می‌دهد.

یکپارچگی هر اثر ارجمند بستگی به این جهان‌بینی دارد» (همان: ۱۲).

گلدمن در کتاب *جامعه‌شناسی ادبیات* نیز تأکید می‌کند که این افراد نیستند که به آفرینش‌های هنری دست می‌یازند؛ بلکه گروه یا طبقات اجتماعی‌اند که چنین نقشی ایفا را می‌کنند.

«یک فرد هرگز نمی‌تواند به تنهایی ساختار ذهنی منسجمی را ایجاد کند که با آن چه جهان‌نگری یک گروه یا طبقه اجتماعی نامیده می‌شود، منطبق باشد. فقط گروه اجتماعی می‌تواند چنین ساختاری را بپروراند» (گلدمن، ۱۳۷۱: ۳۳).

گلدمن در مقابل این سؤال که آفریننده واقعی اثر چه کسی است؟ مسئله طبقات اجتماعی و ساختارهای اجتماعی را پیش می‌کشد و به‌نوعی نویسنده را نماینده طبقه اجتماعی می‌داند که بدان گرایش دارد. در این صورت اثری که نویسنده می‌آفریند، نشان‌دهنده جهان‌بینی آن طبقه خاص به‌شمار می‌رود.

به نظر گلدمن تفکرات و برداشت‌های یک گروه اجتماعی یا گروهی بزرگ‌تر از آن به مانند اندیشه مردمان یک کشور در برهه‌ای مشخص از تاریخ، همواره در حال تکامل و پیشرفت است؛ این انسجام در فکر و اندیشه گروه اجتماعی را گلدمن «جهان‌نگری» می‌نامد.

«هنرمند بزرگ، همانا فردی استثنایی است که در عرصه‌ای معین؛ یعنی در عرصه آثار ادبی (یا آثار نقاشی، نظری یا فلسفی، موسیقایی و غیره) جهان خیالی منسجم یا تقریباً منسجمی می‌آفریند که ساختارش با ساختاری که مجموعه گروه به آن گرایش دارد، منطبق است» (گلدمن، ۱۳۷۶: ۳۲۱).

این «جهان‌نگری» که گلدمن از آن سخن می‌گوید در حقیقت همان «آگاهی طبقاتی» است که پیش از او لوکاچ از آن سخن گفته بود؛ اما لوکاچ هیچ‌گاه نبوغ و خلاقیت فردی نویسنده و هنرمند را آن‌گونه که گلدمن آن را نفی می‌کند، نفی نکرده بود.

به عبارت دیگر، طبقات اجتماعی زیربنای جریان‌های فلسفی، ادبی، هنری و فرهنگی می‌شوند. طبقه اجتماعی در نظر گلدمن با سه عامل مهم تعریف می‌شود: «نقش در تولید؛ مناسبات میان دیگر طبقات؛ جهان‌نگری ویژه» (همان: ۴۲). عامل نخست از اهمیت بیشتری برخوردار است؛ زیرا جهان‌نگری نیز تابعی از آن محسوب می‌شود. هر طبقه اجتماعی نسبت به جایگاه و مسائل فکری خویش، آگاهی دارد که از نظر لوکاچ در کتاب *تاریخ و آگاهی طبقاتی* با جایگاه یک طبقه در فرآیند تولید، انطباق دارد. گلدمن از این آگاهی به «آگاهی ممکن» تعبیر می‌کند:

«هر گروه اجتماعی، آگاهی و ساختارهای ذهنی خود را در پیوند نزدیک با عمل اقتصادی، اجتماعی و سیاسی خویش در درون مجموع جامعه می‌پرورد؛ اما آگاهی جمعی بی‌تردید بیرون از آگاهی‌های فردی وجود ندارد. در میان گروه‌های اجتماعی متفاوتی که کل جامعه را تشکیل می‌دهند، دسته‌ای وجود دارد که نقشی بسیار مهم در تحول تاریخی و نقشی تعیین‌کننده در آفرینش فرهنگی ایفا می‌کند؛ گروه‌هایی که هدف عمل و آگاهی آنان، ساخت‌آفرینی کل جامعه و در نتیجه، ساخت‌آفرینی روابط میان انسان‌ها و روابط انسان‌ها با طبیعت است. این گروه‌ها همان طبقات اجتماعی هستند» (گلدمن، ۱۳۷۷: ۶۹).

۴-۱. ابراهیم گلستان

ابراهیم گلستان در سال ۱۳۰۱ هجری شمسی در شیراز و در خانواده‌ای نسبتاً مرفه به دنیا آمد. پس از پایان تحصیلات دبیرستان به تهران آمد و در دانشکده ادبیات مشغول به تحصیل شد. مدرک لیسانس ادبیات را در دانشگاه تهران گرفت و پس از آن همراه با جلال آل‌احمد و خلیل ملکی به حزب توده پیوست و تا حدود سال ۱۳۳۰ در حزب توده ماند. پس از انشعاب گروه، آل‌احمد، ملکی و او نیز از حزب جدا شد. اولین اثر داستانی او با عنوان آذر، ماه آخر پاییز در سال ۱۳۲۸ منتشر شد. پس از آن نیز کتاب‌های شکار سایه، جوی و دیوار تشنه، مد و مه، اسرار گنج درّه جنی و خروس را منتشر کرد.

«گلستان نویسنده‌ای است نادر با شیوه نگارش و نحوه فکر و برداشت مخصوص خود. نویسنده‌ای که بیشتر اندیشه‌اش در کار نوشتن به چشم می‌زند تا روایت داستان، به عبارت دیگر، قالب داستان برای تشریح و تصویر افکار روشنفکرانه و جهان‌بینی خاص نویسنده اختیار شده است» (میرصادقی، ۱۳۸۲: ۱۱۱).

گلستان در نیمه دهه ۵۰ شمسی از ایران خارج شد و به انگلیس رفت و تا الان نیز در همان جا ساکن است.

۵-۱. روش پژوهش

روش پژوهش این مقاله، روش تحلیل محتوا است. در این روش محتوای رمان اسرار گنج درّه جنی، براساس آرای لوسین گلدمن بررسی و تحلیل می‌شود. روش انجام این تحقیق نیز، روش کتابخانه‌ای است و ابزار گردآوری داده‌های این تحقیق نیز براساس فیش‌برداری است.

۲. پردازش تحلیلی موضوع

۱-۲. خلاصه رمان *اسرار گنج درّه جنی*

رمان *اسرار گنج درّه جنی* دربارهٔ مردی روستایی است که در هنگام شخم‌زدن زمینش با گاو و خیش، ابتدا به سنگی، بعد حفره‌ای و سپس به چاهی و غاری بر می‌خورد که گنجی بزرگ در آن نهفته است. به شکرانهٔ چنین نعمتی، درحالی که سر از پا نمی‌شناسد، گاویش را قربانی می‌کند. چنین کاری با گاو، که تنها سرمایهٔ مرد است، او را در چشم روستائیان دیوانه می‌نمایاند. زن، اقوام و اطرافیان از او دوری می‌جویند. او هم از فرصت استفاده می‌کند و به سراغ گنج می‌رود. مردم می‌اندیشند که لابد می‌رود تا در زمینش و به یاد گاویش گریه کند و افسوس بخورد؛ اما مرد دهاتی هر روز عتیقه‌ای تاریخی از غار برمی‌دارد و به زرگری در شهر می‌فروشد. زرگر و زنش برای دسترسی به سرچشمهٔ گنج نقشه می‌کشند که کلفت خود را به عقد او درآورند. در ده نیز قهوه‌چی و کدخدا و ژاندارم به رفتار مرد شک کرده‌اند. مرد با کلفت ازدواج می‌کند؛ چرا که دنبال بهانه‌ای است تا ثروتش را به رخ همه بکشد و چه بهانه‌ای بهتر از ازدواج. او هر آنچه را که دوست دارد می‌خرد و طی تشریفات مفصل به روستا می‌آورد. زرگر و زنش و یکی از اقوام زنش، مشوق او هستند. در روستا هم معلم و بعد نقاش، به خدمت او در می‌آیند. بدین ترتیب، انواع لوازم خانگی روز وارد خانهٔ مرد و روستا می‌شود. او جشن عروسی باشکوه و پرهزینه‌ای برگزار می‌کند و به کمک معلم، خانه‌ای مجلل در روستا می‌سازد. در همان موقع، زرگر، قهوه‌چی، کدخدا و ژاندارم در پی کشف جای گنج هستند، آن‌جا را پیدا می‌کنند و بر سر تصاحب گنج قصد جان همدیگر را دارند. هنوز ژاندارم و کدخدا زنده و در حال نزاع‌اند که با زلزله‌ای مهیب، هم غار و هم خانهٔ مجلل مرد دهاتی و هر آنچه به روستا آورده است در زیر خاک مدفون می‌شود.

۲-۲. بررسی طبقات اجتماعی رمان *اسرار گنج درّه جنی*

۱-۲-۲. طبقه ثروتمند و اشراف

در رمان *اسرار گنج درّه جنی* شخصیت «مرد دهاتی» نماد شاه و طبقه ثروتمند و اشراف است. گلستان در این رمان چند جا از او با عنوان «مرد»، «مردک»، «مرد دهاتی» نام می‌برد، یک جا هم زنش او را «رضا» صدا می‌زند.

مرد دهاتی یا شاه پس از آن که به گنجی بادآورده (نفت) می‌رسد، می‌خواهد خانه‌اش (ایران) را نو و امروزی کند. به همین خاطر شروع به فروش تدریجی گنج به زرگر و زنش (کمپانی‌های نفتی غربی) و خرید وسایل جدید از شهر (اروپا و آمریکا) می‌کند. این ماجرا به‌طور نمادین به پدیدهٔ مدرنیزاسیون

جامعه ایران توسط شاه در دهه ۴۰ و ۵۰ شمسی اشاره دارد. بعضی از روشنفکران و منتقدین رژیم شاه از جمله ابراهیم گلستان به این مدرنیزاسیون اعتراض و انتقاد داشتند.

«در داستان گلستان که به تعبیر برخی منتقدان، نوعی تمثیل سیاسی است، تشبیه گنجی که کشاورز ناگهان کشف می‌کند، به سرازیر شدن ناگهانی عواید نفتی به ایران به خصوص در دهه ۱۳۵۰، به قدر کافی معقول و مطلوب است. برداشت سطحی کشاورز از زندگی مدرن به نظر می‌رسد شباهت خوبی با تصوّر پهلوی‌ها از پیشرفت در تلاش‌ها و برنامه‌های شتاب‌زده و سطحی آن‌ها برای مدرن‌سازی کشور دارد» (قانون پرور، ۱۳۹۵: ۲۰۹).

تحت تأثیر فروش نفت و درآمد فراوان نفتی در دهه ۴۰ شمسی، طبقه‌ای از اشراف و ثروتمندان نوکیسه وابسته به دربار شکل گرفتند که اکثراً فاسد بودند و از رانت نفت و نزدیکی به دربار برای ثروت‌اندوزی بهره برده بودند. ابراهیم گلستان در رمان *اسرار گنج درّه جنی* افراد این طبقه نوکیسه و نوظهور را که به مهمانی عروسی مرد دهاتی دعوت شده‌اند، این‌گونه معرفی می‌کند:

«انتخاب مهمان‌ها به دست هم‌سر زرگر بود. هر کس را خودش سراغ داشت یا لشکویی معرفی می‌کرد، دعوت کرد، از آشنا و خویشاوند، از سرشناس و صاحب منصب و هم‌چنین تمام فروشندگان‌های هرچه اثاث و جواهر و ابزار و دستگاه و قالی و مبیل و مجسمه که خریدند و هم‌چنین چندین گروه مطرب و مقلد و شومن، رقاصه‌های شکم‌جنبان، تبنک زن‌های عترباز، نقده‌نویس‌های ماه‌نامه‌ها، هفته‌نامه‌ها و روزنامه‌ها، تمام جنجال‌ی، خواننده‌های سبک فیلم‌های هندی و...» (گلستان، ۱۳۸۷: ۹۵).

مهمانان عروسی مرد دهاتی بسیار شبیه مهمانان جشن‌های ۲۵۰۰ ساله، جشن هنر شیراز و جشن تاج‌گذاری شاه هستند. اعضای این طبقه نوظهور اشراف و ثروتمندان، بسیار سطحی، مبتدل، تک‌بُعدی و فقط در فکر ظواهر هستند. گلستان اعضای این طبقه را در بیشتر مواقع در حال خوردن و رقصیدن به تصویر کشیده است:

«اما حضار گرامی را مأمورهای نظم جشن از روی اشتباه به زور شتاب و اشتهای فراوان به میزهای پذیرایی پُر از خوراک می‌بردند که کار بهتری هم بود. هر چند تا حدی با برنامه جور نمی‌آمد، یا درواقع بیشتر جور می‌آمد اگر که قصد اصلی برنامه‌ریزی همان خوردن است و پذیرایی» (همان: ۹۸).

گلستان از شاه به عنوان نماد طبقه اشراف و ثروتمند نوکیسه انتقاد می‌کند که تغییر و نوشدن را فقط در ظواهر می‌بیند. شاهی که گاهی اوقات نوگرایی را در نوکردن لباس‌ها و ولخرجی می‌بیند:

«مرد دیگر لباس نیم‌دار نمی‌پوشید. رختش را به راهنمایی زن زرگر، طراح مد سفارشی می‌دوخت. تغییر در پشت رخت هم بود. چندان عتیقه‌های گران را کشانده بود به بازار که دیگر، در ظاهر، آزاد از حدود پولی مرسوم و عادی بود» (همان: ۵۳).

گلستان و لخرجی شاه را نوعی التیام عقده‌های خود کم‌بینی و حقارت او می‌داند. شاهی که مدام با و لخرجی، ثروت کشور را ریخت و پاش می‌کرد تا تحقیر شدن‌های دهه ۲۰ زیر سایه نخست وزیران قدرتمندی مثل قوام السطنه و مصدق را التیام ببخشد:

«هر چند خرج پول برایش به ظاهر تفتن بود، در واقع گستردن وجود بود. بر وجود خویش می‌افزود؛ نوعی خرید قوت و حیثیت و هویت بود؛ تحمیل خود به عالم هستی بود... ثروت سریع بود و این سرعت او را برای خودش سرافراز و منفرد می‌کرد. هر چند سرافرازی امروز، جبران تلخی دیروز بود، در عین حال تأکید سرشکسته بودن دیروز هم بود و اندیشه تلافی تحقیر را شدیدتر می‌کرد» (همان: ۵۳).

در این رمان مرد دهاتی (شاه) گنجی بادآورده (نفت) را به دست می‌آورد و می‌خواهد که با پول فروش این گنج، خانه‌اش (ایران) را نو کند؛ اما چون نو کردن و تغییر داخل خانه (مدرنیته) کاری سخت و زمان‌بر است، تصمیم می‌گیرد فقط بیرون خانه را نو کند (مدرنیزاسیون یا نوسازی ظاهری).

«زینل‌پور از قاطعیت تهدید آور پاسخ کلام کلافه شد. به جمع وجور کردن خود افتاد. بعد با احترام و پذیرفتن کلام بزرگان گفت: «البته به جای توش میشه روشو دستکاری کرد. راحت تره. درست می‌گین. بالاخره تو رو آدم بهش عادت داره؛ ولی رو رو میشه خوب مرتب کرد» (گلستان، ۱۳۸۷: ۷۹).

دستکاری کردن صورت ظاهر جامعه، دقیقاً کاری بود که شاه در دهه ۴۰ و ۵۰ شمسی در فرآیند توسعه و مدرنیزاسیون انجام داد، بدون این که کاری به درون و بطن جامعه و تغییر نگرش‌های سنتی حکمرانی (فرآیند مدرنیته) داشته باشد. مرد دهاتی فقط در فکر تغییر صورت ظاهر خانه است.

«بدون آن که تحولی بنیادین در این ده صورت گیرد، تنها به وسیله گنج (نفت ایران) تغییر سطحی و روستایی شکل می‌گیرد. صورت تراشیدن مرد دهاتی به خواهش کلفت، نمی‌تواند فرهنگ روستایی را از بین ببرد، چنان که شهرهای ایران با زیرساخت روستایی قادر نیستند در ظاهری غربی به دگرگونی بنیادی دست یابند» (تسلیمی، ۱۳۸۸: ۱۱۲)

دهه ۴۰ و ۵۰ شمسی، اوج مصرف‌گرایی رژیم پهلوی بود. در این دو دهه با بالا رفتن درآمدهای نفتی، رژیم پهلوی به واردات زیاد کالا از کشورهای غربی و مصرف‌گرایی شدید روی آورد. این

مصرف‌گرایی و ورود کالاهاى خارجى به کشور در حدّی بوده که گاه کشتى‌هاى خارجى برای تخلیه کالاها، باید ساعت‌ها توى صف بندرگاه‌هاى ایران به انتظار مى‌ماندند. در رأس این مصرف‌گرایی، شخص محمّدرضا شاه قرارداداشت. در رمان *اسرار گنج درّه جنی* ابراهیم گلستان به درستی این مصرف‌گرایی را به تصویر کشیده و نقد کرده است.

«در لایه درونی رمان، می‌توان تصویری (با نگاهی از سر تمسخر، نه دلسوزی و درد) از اوضاع و احوال حکومت ایران در سال‌های دهه ۱۳۴۰ (بعد از انقلاب سفید شاهنشاهی) یافت. سال‌هایی که درآمد سرشار حاصل از افزایش قیمت نفت و رونق اقتصادی کوتاه‌مدت، دست‌اندرکاران حکومت را ذوق زده و مبهوت کرده بود و آن‌ها را به بریز و بیاش‌ها و خرج‌های کلان و برپا داشتن جشن‌های مجلّل وا می‌داشت» (میرصادقی، ۱۳۷۹: ۱۱۵).

کنش‌های طبقه ثروتمند در رمان *اسرار گنج درّه جنی* طبق فرآیند مدرنیزاسیون است. آن‌ها فقط به فکر تغییر ظاهر جامعه هستند، بدون این که تغییری در باطن جامعه به وجود بیاورند. گرایش‌های آن‌ها براساس نوسازی ظاهری و تقلیدی ظاهری از تجلّد در غرب است. منافع آن‌ها نیز در گرو همین گرایش‌های مدرنیزاسیونی است؛ چون آن‌ها خود را تنها طبقه‌ای می‌دانند که توان ایجاد فرآیند مدرنیزاسیون در ایران را دارند.

جهان‌نگری این طبقه آمیزه‌ای از غرب‌گرایی، توسعه‌گرایی، گرایش به تکنولوژی و صنعت مونتاژ است. آن‌ها در راه رسیدن به این تمایلات، بسیاری از سنت‌ها و خرده فرهنگ‌های سنتی را از بین بردند. طبقه ثروتمند در رمان *اسرار گنج درّه جنی*، نقش خاصی در تولید و ترویج ایده‌های مبتنی بر مدرنیزاسیون آمرانه، تکنولوژی و صنعت مونتاژ در جامعه دارد. آن‌ها سعی می‌کنند از طریق جذب لایه‌هایی از تکنوکرات‌های طبقه متوسط، ایده‌های مدرنیزاسیونی خود را در جامعه پیاده کنند و در این راه از طرد، سرکوب و نادیده گرفتن طبقه فقیر نیز ابایی ندارند.

۲-۲-۲. طبقه متوسط

طبقه متوسط در رمان *اسرار گنج درّه جنی* در چند دسته بازنمایی شده است. دسته اول شامل روشنفکران وابسته است. دسته دوم شامل مهندسان توسعه و دسته سوم شامل روشنفکران معترض است.

۱-۲-۲-۲. روشنفکران وابسته

روشنفکران وابسته به رژیم شاه در این رمان در هیئت شخصیت «زینل‌پور- لشکویی» بازنمایی شده‌اند.

زینل پور، معلّم روستا است و پس از پولدار شدن مرد دهاتی به او نزدیک می‌شود و مشاور و پیشکار او می‌شود. او که تا پیش از این ظاهراً معلّمی باوجدان بوده، چنان تحت تسلط مرد دهاتی قرار می‌گیرد که حتّی برای خوشایند او فامیلی‌اش را به زینل پور تغییر می‌دهد. از نظر بسیاری از منتقدان از جمله عبّاس میلانی، شخصیت لشکویی، همان امیر عبّاس هویدا است:

«در این روستا در عین حال، معلّمی هم کار می‌کرد که فرهیخته و درست کار بود. خوش‌زبان هم بود، گرچه مغلق‌گویی و حرف‌های قالبی را اغلب وردِ زبانش می‌کرد. عصا هم داشت و اغلب گل‌زینت‌بخش یقّه‌کنش می‌کرد. دیری نپایید که معلّم، مشیر و مشاور مرد نوکیسه شد. اندیشه‌های معلّم شباهت‌گریزناپذیری به آرا و اندیشه‌های امیر عبّاس هویدا داشت» (میلانی، ۱۳۸۷: ۳۳۹).

لشکویی در شب عروسی مرد دهاتی، با بیانی مغلق و تصنعی شروع می‌کند به چاپلوسی مرد دهاتی: «لشکویی دوباره گفت: این برج بلند تناور طلایی رمز را ستینی است از مردی میان دو دنیا، کتابتی است به کفایت نیروی حاکم میان دو کفّه ترازو، مظهر آرزوهای فرارونده تا سینه آسمان‌هاست. هم‌چون دیده‌بانی کنار دریای پرتقلاست، جلوه‌ای از موشک‌ت‌سخیرکننده فضاست و مخلص کلام، مردی‌ست میان دو پریچهر زیبا» (گلستان، ۱۳۸۷: ۱۰۲).

خود لشکویی در قسمتی از داستان در گفت‌وگویی با مرد نقّاش به فرصت‌طلبی خود اشاره می‌کند و می‌گوید:

«لشکویی در عین اعتقاد و اراده که هی عصا به زمین می‌زد، هرچند روی گوشه‌ای از میز یک‌وری نشسته بود، گفت: «کردن کاری که باشه! اول از همه کندن کلک این انگلا. بعد درست کردن، وسعت‌دادن و فرصتی را که پیش اومده به کاربردن. طریق زندگی اینه؛ بهره‌برداری از فرصتی که پیش بیاد» (گلستان، ۱۳۸۷: ۱۱۵).

لشکویی در مهمانی بزرگ مرد دهاتی، نهایت خوش‌خدمتی و چاپلوسی را انجام می‌دهد تا از ثروت مرد دهاتی، قسمتی نیز به او برسد.

«مهمانی بزرگ اصولاً نشانه‌ای از رفاه طبقه متوسط است. دهه ۱۳۵۰ فرا رسیده و به سبب افزایش درآمد نفت رونقی در کار است، از این نمد کلاهی نیز نصیب بخشی از روشنفکران می‌شود. جماعتی از آنان با درآمدن به خدمت حکومت، به پول و مقامی می‌رسند و در مهمانی‌های پرخرجی که نشانه رونق اقتصادی و رسیدن بخشی از جامعه به ثروت بادآورده است شرکت می‌کنند» (میرعبادینی، ۱۳۸۷: ۶۱۹).

گلستان در صحنه زیر با بیانی نمادین به خوبی به نقش روشنفکران وابسته در انقلاب سفید شاه اشاره می‌کند؛ روشنفکرانی که برای مطامع شخصی خود به همکاری با شاه پرداخته بودند، با آن که می‌دانستند که انقلاب سفید شاه، ظاهری و پوشالی است:

«از دور اگر نگاه می‌کردی می‌دیددی دیگر تمام سرشناس‌هاشان، بی‌چهره، در یک صف به کار رنگ‌زنی بودند. می‌آمدند و رنگ می‌کردند. مُلّا آمد، کدخدا آمد، حتّی مجید زینل‌پور که دیگر به نام لشکونی خود را معرفی می‌کرد هم آمد؛ هر چند کارهای مهم‌تر داشت؛ اما برای خوشایند آن جوانک و نزدیک‌تر شدن به هم‌سر زرگر و نیز تأکید این‌که قصد او فقط کار است، خود را با سطل رنگ و قلم مو مجهز کرد و زیر راهنمایی جوان مشغول رنگ‌کاری شد» (همان: ۸۸).

در رمان اسرار گنج درّه جنی طبقه متوسط در سه طیف روشنفکران وابسته، مهندسان توسعه و روشنفکران معترض بازنمایی شده‌اند. کنش‌های دو طیف اول؛ یعنی روشنفکران وابسته و مهندسان توسعه براساس وابستگی صرف به دربار و طبقه ثروتمند است. آن‌ها برای منافع شخصی خود حاضر به هر نوع همکاری با دربار و طبقه ثروتمند هستند. منافع این دسته از افراد نیز در اجرای سیاست‌های مدرنیزاسیونی دربار است؛ چون با اجرای این سیاست‌ها، ثروت هنگفتی نصیب آن‌ها می‌شود.

جهان‌نگری این طبقه، آمیزه‌ای از فرصت‌طلبی سیاسی، اقتصادی و نوعی تکنوکراسی وارداتی و وابسته به غرب است. گرایش آن‌ها به غرب و دربار است. آن‌ها برای اجرای سیاست‌های فن‌سالارانه خود، حدی قائل نیستند و مطلقاً برایشان مهم نیست که سرعت بالای این سیاست‌ها، سنت، فرهنگ و بافت اجتماعی سنتی را از بین خواهد برد و منجر به واکنش مردم طبقات سنتی خواهد شد.

این دسته، کنش و نقش خاصی در اجرای سیاست‌های مدرنیزاسیونی دربار دارند و بی‌تفاوت به نتیجه این سیاست‌ها، نقشه‌های خود را در جامعه پیاده می‌کنند.

۲-۲-۲-۲. مهندسان توسعه

روند توسعه و مدرنیزاسیون ایران در دهه ۴۰ و ۵۰ شمسی با پیوستن گروهی از مهندسان به حکومت پهلوی شکل گرفت. رمان اسرار گنج درّه جنی با ورود دسته‌ای از همین مهندسان به روستا (نمادی از ایران دهه ۴۰ شمسی) آغاز می‌شود:

«یک دسته مهندس برای نقشه‌برداری از تنگنای درّه گذشتند و رسیدند روی بیراهه. از وقتی که راه افتادند و بارهاشان را باربرها از عقب می‌آوردند، مردی که جلو می‌رفت آغاز کرده

بود به گفتن از این‌که تپه‌ها زیباست و زود افتاده بود در وصف عشق به میهنش که فراخ است و نیروی جادوکننده‌ای دارد» (گلستان، ۱۳۸۷: ۹).

بعضی از منتقدین از طریق صحنهٔ اوّل رمان *اسرار گنج درّه جنی* به رمزگشایی نمادین آن دست زده‌اند و نقش مهندسان را در این رمان مشخص کرده‌اند: «پاینده معتقد است که می‌توان با مطالعهٔ صحنهٔ نخست یک رمان به تحلیل آن پرداخت (پاینده، ۱۳۹۲: ص ۸ و ۱۰). صحنهٔ نخست *اسرار گنج درّه جنی* سرخ‌های توصیف خوبی به دست می‌دهد. روایت در یک روستا رخ می‌دهد که دلالت بر عقب‌مانده بودن یا دست کم، سنتی بودن آن دارد. ناگهان سروکلهٔ «مهندسان» برای نقشه‌برداری در روستا ظاهر می‌شود. ایران دههٔ چهل با روی کار آمدن همین مهندسان (اعضای حزب ایران نوین؛ حسنعلی منصور و امیرعبّاس هویدا) وارد فاز جدی‌نوسازی شد. از سوی دیگر، مهندسی شغلی مدرن و بیگانه با روستاست که قصد دارد نقشهٔ سنتی روستا را تغییر دهد. این دستهٔ مهندسان بلافاصله به «بیراهه» می‌رسند که بیانگر به بیراهه‌رفتن نوسازی کشور است.

«اما مردی که از جلو می‌رفت» (*اسرار گنج*: ۹) که می‌تواند استعاره‌ای از شاه باشد، شروع می‌کند به توصیف طبیعت زیبای ایران و خوبی‌های آن. او ناسیونالیست است و از «عشق فراخ خود به میهنش» (ص ۹) سخن می‌گوید؛ اما مردی که با او است، ایران را جایی قشنگ می‌خواند که بیغوله است» (احمدی، ۱۳۹۶: ۲۵۸).

این مهندسان به دستور مرد دهاتی (شاه) مشغول نوسازی خانه (ایران) می‌شوند؛ اما روند نوسازی آن‌ها پوشالی و صوری است.

«زینل‌پور چابک به وصله‌کار گفت: «توشو باید دُرُس کنیم. جا برای حموم و آشپزخانه و این جور چیزا دُرُس کنیم. روش رو ولی نیگه داریم. چون جالبه، سنتی‌یه.»
«مرد حوصله‌اش سر رفت و دست‌هایش را پراند بالا. گفت: سنتی کیه؟ اصل کار روشه! تو میگی توشه؟ مردم میان روشو می‌بینن» (گلستان، ۱۳۸۷: ۷۹).

این دیالوگ‌ها که بین مرد دهاتی (شاه) و زینل‌پور (هویدا) رد و بدل شده است، به خوبی درک و فهم شاه از توسعه و مدرنیته را نشان می‌دهد. شاه فقط خواهان نوسازی ظاهری جامعه ایران است و علاقه‌ای به نوگرایی واقعی و درونی جامعه ندارد. او از مهندسانی که به حکومت او پیوسته‌اند نیز همین را می‌خواهد.

در جریان نوسازی خانه مرد دهاتی (انقلاب سفید) افراد فرصت طلب زیادی (روشنفکران وابسته) به

امید کسب درآمد و طمع گنج به همکاری با مرد دهاتی می‌پردازند:

«سردسته سفیدکاران جوان جوینای نام در جهان هنرها بود؛ زیرا سفیدکاری یک نوع نقاشی است؛ چون صحن خانه جدید و وسیع بود و سدّ سیم طولانی، حاجت زیاد بود به نقاشی، مردم کمک کردند. اول عادت و بعد هم امید از قوه لجاج شان کم کرد. چون چشم شان به چیزهای تازه دِه خو گرفته بود و آرزوی بردن سود از بساط تازه، دور ورمی‌داشت، بهتر دیدند دیگر گذشته‌ها را کنار بگذارند. می‌آمدند و رنگ می‌کردند. هم سیم هم پایه، لای شکاف چوب‌های خشکیده، هم گنده‌های کهنه و هم تیرهای تازه را سفید می‌کردند» (همان: ۸۸).

در پایان رمان نیز خانه پوشالی مرد دهاتی بر اثر زمین لرزه‌هایی که تحت تأثیر انفجارهای ماشین‌های راه‌سازی همین مهندسان ایجاد شده است تخریب می‌شود.

نوسازی پوشالی و ظاهری خانه مرد دهاتی و مهمانی پر خرج شب عروسی او، یادآور جشن‌های ۲۵۰۰ ساله شاه است.

«جشن پُر سر و صدایی که دهاتی هنگام ازدواج با کلفت بر پا می‌کند، یادآور جشن‌های ۲۵۰۰ ساله شاهنشاهی است. هنگام توصیف این جشن بزرگ و سرگیجه‌آور، لبه تیز تیغ گلستان متوجه روشنفکران خودباخته‌ای است که در دهه ۱۳۲۰ ادعاها داشتند و حالا به بهانه کارکردن با استفاده از فرصت، مشاطه‌گر رژیم شده‌اند. روشنفکرانی که با قصد خدمت شروع می‌کنند و لیکن بعد در عادت‌ها و در تسلسل جزئیات گیر می‌افتند» (میرعابدینی، ۱۳۸۷: ۴۶۰).

۳-۲-۲-۲. روشنفکران معترض و منتقد

در رمان اسرار گنج درّه جنی دسته‌ای از روشنفکران معترض و منتقد به تصویر کشیده شده‌اند که با سیاست‌های نوسازی پوشالی و ظاهری مرد (شاه) مخالف هستند. این دسته از روشنفکران در دو شخصیت «برادر زن مرد» و «مرد نقاش» متبلور شده‌اند.

«برادر زن مرد دهاتی به نظر می‌رسد بیانگر انتقاد گلستان از اوضاع است. او سعی می‌کند در هر فرصت ممکن به افشاگری درباره مرد دهاتی بپردازد. وقتی که کاروان «مرد» وارد روستا می‌شود، او تنها کسی است که فریفته ثروت «مرد» نمی‌شود. او خواهرش را از این‌که در خانه مرد بماند منع می‌کند؛ ولی خواهرش رضایت می‌دهد گلفتی مرد را بپذیرد و پیش شوهرش بماند. برادر زن هم‌چنین در مهمانی بزرگی که مرد دهاتی ترتیب می‌دهند و از

شهر مهمانان و رقاصه‌های بسیاری به آن دعوت می‌شوند، ظاهر می‌شود و به افشاگری علیه مرد می‌پردازد» (عسگری حسنکلو، ۱۳۹۴: ۲۴۶).

برادر زن مرد دهاتی در شب عروسی مرد شروع به انتقاد می‌کند. او به ولخرجی‌ها، هرزگی‌ها و ابتذال این مراسم به شدت اعتراض می‌کند:

«لشکویی داشت برمی‌خاست و می‌خواست میزبانان نشسته را به رقص وا دارد که ناگهان صاف اطراف یک گروه رقصنده برهم خورد. از لای آن برادر زن جست زد میان، داد می‌کشید. هیچ اول شنیده نمی‌شد چه می‌گوید؛ اما همین که جلو آمد و کنجکاو‌ها زیادتر شد، تا یک کم صداها می‌همهمه کم شد، می‌شد شنید که فریاد می‌کشید: «آهای مردم! قیر ندین اِنقدر. بس کنین دیگه. ول کنین برین. این جا او مدین چی کار؟ والله دارن خرتون می‌کنن. سرتون دارن گرم می‌کنن...» (گلستان، ۱۳۸۷: ۱۰۸).

اما هیچ کس به حرف‌های او توجه نمی‌کند و محض تفریح و خنده او را می‌گیرند و بالا و پایین می‌اندازند و به لودگی و هرزگی‌شان ادامه می‌دهند:

«او را بردند تا میان جمعیت. آن با شماره‌های یک- دو- سه! انداختنش هوا، که بالا رفت. چندین بار چنین کردند... داماد بشکن می‌زد. عروس می‌خندید. رقاص می‌رقصید. مطرب می‌زد. برادر زن در رفت و آمد عمودی بود؛ اما برای جمعیت تمام تماشا بود» (همان: ۱۱۰).

مرد نقاش نیز نمادی از روشنفکران منتقد است. او سعی دارد به لشکویی (هویدا) بفهماند که خانه مرد دهاتی پوشالی و به درد نخور است. (کنایه‌ای از پوشالی بودن مدرنیزاسیون شاه)؛ اما به حرف‌های او توجه نمی‌شود:

«نقاش بی‌آن که رو برگرداند گفت: «چه فایده برج؟» و با قلم مویش اشاره کرد به نقشی که می‌کشید. نقش تصویر کوه و دشت و درّه و ده بود با آن بنای برج وار و دو گردی که در دو سو بودند... نقاش آن را جوری کشیده بود که انگار قشر نازک است و در زیر آن هواست» (گلستان، ۱۳۸۷: ۱۱۳).

روشنفکران منتقد و متعرض با سیاست‌های مدرنیزاسیون دربار مخالف هستند، کنش آن‌ها مبتنی بر اعتراض، انتقاد به این سیاست‌ها و جانبداری و پایداری از ارزش‌های سنتی است. این دسته از اعضای طبقه متوسط هر چند صدایشان به جایی نمی‌رسد؛ اما همواره سعی می‌کنند از هر فرصتی برای اعتراض تأثیرات مخرب مدرنیزاسیون آمرانه استفاده کنند؛ هر چند صدایشان در غوغای کرکننده این سیاست‌ها شنیده نمی‌شود.

جهان‌نگری این دسته از روشنفکران طبقه متوسط، بومی‌گرایی، انتقاد از مدرنیزاسیون آمرانه و تلاش برای آگاه کردن مردم نسبت به تأثیرات این سیاست‌هاست. این دسته به بومی‌گرایی و فرهنگ سنتی‌گرایی دارند.

این دسته از روشنفکران منافع خاصی در سیاست‌های مدرنیزاسیونی آمرانه طبقات بالا ندارند. آن‌ها نقشی مصلحانه و منتقدانه در جامعه برای خودشان قائل هستند و حاضر نیستند جذب این سیاست‌ها شوند و به کارمندان بی‌اختیار طبقات بالا تبدیل شوند.

۳-۲-۲. طبقه فقیر

طبقه فقیر در رمان *اسرار گنج درّه جنی* اصلاً توسط قشر ثروتمند جدی گرفته نمی‌شوند. آن‌ها توسط مرد دهاتی و دیگر اشراف نوکیسه نادیده گرفته می‌شوند و حتی به جشن عروسی مرد هم دعوت نمی‌شوند:

*«داماد سرگرداند. از کدخدا پرسید: «مردم ده که نیومدن. پشت سیما هیچ کسی نیست که»؛
اما غریبو و کف‌زدن کف زنان حرفه‌ای چنان به آسمان می‌رفت که کدخدا اگر هم سؤال را
فهمید ترجیح داد آن را نشنیده بگذارد و کف می‌زد» (گلستان، ۱۳۸۷: ۹۸).*

با این همه مردم طبقه فقیر به خوبی شاهد مسائل و تغییرات در روستا هستند و آن‌ها را رصد می‌کنند. در *اسرار گنج درّه جنی* همین مردم در جشن باشکوه مرد تازه به دوران رسیده، راه ندارند. پشت سیم‌ها مانده‌اند. در واقع نیامده‌اند و اطراف مرد تازه به دوران رسیده را گروه کاسه‌لیسان گرفته‌اند...؛ اما مردم عادی زنده‌اند و قضا یا را خوب می‌فهمند» (دستغیب، ۱۳۹۳: ۲۲۸).

مردم طبقه فقیر در رمان *اسرار گنج درّه جنی* چند دسته‌اند. عده‌ای بی‌خیال تغییرات روستا و نوسازی مرد تازه به دوران رسیده، سرگرم کار خویش هستند و هیچ‌گونه اعتراضی نمی‌کنند و دسته‌ای دیگر هم در حال اعتراض هستند؛ هرچند اعتراضی بی‌فایده.

در صحنه‌ای از رمان، برادر زن مرد مشغول صحبت با یک کشاورز روستایی است که در حال درختکاری است. او سعی دارد کشاورز را متقاعد کند که کارهای شوهر خواهرش اشتباه است: *«دلت خوشه گوده بزنی، درخت بکاری... (به ناگهان فریاد خشم شد) گفت: «اون ور دارن ریشه می‌زنن، کنده را دارن ارّه می‌کنند» (گلستان، ۱۳۸۷: ۱۱۰).*

کشاورز فقیر معتقد است:

«ما علف این خاکیم، از این خاک سبز شدیم. کجا بریم. آدم باید تحمل کنه. جد اندر جد ما تحمل داشتن، تحمل کردن، همیشه» (همان: ۱۱۰).

این طرز فکر کشاورز فقیر؛ یعنی تسلیم محض و اعتراض نکردن نسبت به تغییرات جامعه؛ اما در بین طبقه مردم و طبقه فقیر دسته‌ای دیگر هم هستند که اهل اعتراض هستند؛ اما اعتراضی بی‌ثمر:

«لشکویی می‌گفت: وقتی که ما مشغول ساختمون بودیم، شب می‌اومدن - بچه‌های تخس ده - می‌شاشیدن رو سیمان و گچ. از لچ‌شون...»

نقاش همچنان که رنگ می‌مالید گفت: «چه کردی که دیگه شاش نکنن؟»

لشکویی دود را ول داد. گفت: «... بی‌خطره شاش. وقتی دل‌شون به این خوشه، بگذار بشاشن» (گلستان، ۱۳۸۷: ۱۱۲).

در جریان ولخرجی‌های مرد دهاتی، مردم فقیر روستا (عامه مردم ایران) فقط تماشاچی هستند و هیچ سهمی از این کالاهای آن‌ها نمی‌رسد:

«تا این‌که دسته سبک کاروان به ده رسید. قاطرها و باربرها، وقتی که چلچراغ و مبل‌های طلائی، قوها و طبل و توبا از پای چینه‌های نیم‌ریخته‌خانه‌های ده می‌رفت، زن‌ها برای تماشا به بام‌ها رفتند و هرچه بچه بود ریختند توی کوچه لای دست و پای باربرها. هر وقت حمالی می‌گفت هرکس محمّدی است صلوات بفرستد برق بلور و شکل طبل و تاب و تالو طلائی توبا جووری جذّاب بود که هرکس اگر محمّدی نبود هم، یا صلوات را درست نمی‌دانست، باز صدا در صدا می‌داد و هیچ‌کس نمی‌دانست این‌ها چیست؟ و از کجا برای که می‌آید» (گلستان، ۱۳۸۷: ۵۹).

طبقه فقیر در رمان *اسرار گنج درّه جنی*، دو دسته هستند. دسته اول، کنش خاصّ و مشخصی ندارند. آن‌ها فقط از دور نظاره‌گر سیاست‌های مدرنیزاسیونی طبقات ثروتمند و متوسط هستند و منفعلانه به سیر شتابناک این تغییرات نگاه می‌کنند. این دسته از طبقه فقیر، از سوی دو طبقه ثروتمند و متوسط جدی گرفته نمی‌شوند و در بیشتر موارد طرد می‌شوند.

منافع این دسته از طبقه فقیر در حفظ وضعیّت موجود و حفظ سنت‌ها و فرهنگ سنتی است؛ اما در مقابل تغییرات سریع مدرنیزاسیون آمرانه، کاری از دستشان بر نمی‌آید. آن‌ها سرگرم کار خویش هستند و معتقدند باید تحمل کرد؛ سوخت و ساخت.

اما دسته دوم اعضای طبقه فقیر؛ به‌خوبی شاهد تغییرات در جامعه هستند. آن‌ها گاه اعتراض می‌کنند؛ اما اعتراض‌شان، بی‌فایده و بی‌ثمر است.

روی هم رفته اعضای طبقه فقیر در رمان «اسرار گنج درّه جنی»، کنش و نقش خاصی در فرآیند مدرنیزاسیون آمرانه طبقات بالای جامعه ندارند. آن‌ها گاه سعی می‌کنند از طریق مشارکت در این فرآیند، سودی نصیب خود کنند و گاه نسبت به این فرآیند اعتراض می‌کنند؛ ولی در بیشتر مواقع از سوی طبقات بالا جدی گرفته نمی‌شوند؛ سعی آن‌ها به جایی نمی‌رسد و طرد می‌شوند.

جهان‌نگری طبقه فقیر در رمان «اسرار گنج درّه جنی»، آمیزه‌ای است از تقدیرگرایی، انفعال و گاه اعتراضات اندک و بی‌ثمر. گرایش آن‌ها نیز به فرهنگ سنتی و ارزش‌های بومی است.

۳. نتیجه‌گیری

رمان «اسرار گنج درّه جنی»، یکی از مهم‌ترین رمان‌های دهه ۵۰ شمسی است. ابراهیم گلستان در این رمان به بازتاب روابط طبقات اجتماعی ایرانی در جامعه پرداخته است؛ طبقاتی که مدرنیزاسیون آمرانه رژیم شاه، آن‌ها را به جنب و جوش و تکاپو برای ثروت‌اندوزی وا داشته بود. در این رمان، سه طبقه ثروتمند، متوسط و فقیر به جدال با هم برمی‌خیزند تا سهم بیشتری از پول نفت یا همان گنج درّه جنی به دست آورند.

براساس نظریات لوسین گلدمن، رفتار افراد غالباً حاصل ارتباط آنان با محیط پیرامونی خویش است. افراد حاضر در رمان «اسرار گنج درّه جنی» نیز براساس ارتباط با محیط پیرامونی خویش که همان فرآیند مدرنیزاسیون آمرانه رژیم شاه و ثروت حاصل از آن است، دست به کنش می‌زنند و هر کدام سعی می‌کنند سهم بیشتری از این ثروت بادآورده نصیب خود کنند.

همچنین براساس نظریه جهان‌نگری گلدمن، مجموعه‌ای از گرایش‌ها، احساسات، اندیشه‌ها و منافع، اعضای یک گروه و اغلب اعضای یک طبقه اجتماعی را به هم پیوند می‌دهد و آنان را در مقابل گروه‌های دیگر قرار می‌دهد.

در رمان «اسرار گنج درّه جنی» نیز اعضای طبقات مختلف با آمیزه‌ای از گرایش‌ها، احساسات و منافع متفاوت مقابل هم قرار می‌گیرند.

کنش‌های طبقه ثروتمند در رمان «اسرار گنج درّه جنی»، طبق فرآیند مدرنیزاسیون است. آن‌ها فقط به فکر تغییر ظاهر جامعه هستند، بدون این که تغییری در باطن جامعه به وجود بیاورند. گرایش‌های آن‌ها براساس نوسازی ظاهری و تقلیدی ظاهری از تجدد در غرب است. منافع آن‌ها نیز در گرو همین گرایش‌های مدرنیزاسیونی است؛ چون آن‌ها خود را تنها طبقه‌ای می‌دانند که توان ایجاد فرآیند

مدرنیزاسیون در ایران را دارند. جهان‌نگری این طبقه آمیزه‌ای از غرب‌گرایی، توسعه‌گرایی، گرایش به تکنولوژی و صنعت مونتاز است.

در رمان *اسرار گنج درّه جنی*، طبقه متوسط در سه طیف روشنفکران وابسته، مهندسان توسعه و روشنفکران معترض بازنمایی شده‌اند. کنش‌های دو طیف اول؛ یعنی روشنفکران وابسته و مهندسان توسعه براساس وابستگی صرف به دربار و طبقه ثروتمند است. آن‌ها برای منافع شخصی خود حاضر به هر نوع همکاری با دربار و طبقه ثروتمند هستند. منافع این دسته از افراد نیز در اجرای سیاست‌های مدرنیزاسیونی دربار است. جهان‌نگری این طبقه، آمیزه‌ای از فرصت‌طلبی سیاسی، اقتصادی و نوعی تکنوکراسی وارداتی و وابسته به غرب است و گرایش آن‌ها به غرب و دربار است.

اما دسته سوم طبقه متوسط، با سیاست‌های مدرنیزاسیون دربار مخالف هستند، کنش آن‌ها مبتنی بر اعتراض، انتقاد به این سیاست‌ها و جانبداری و پایداری از ارزش‌های سنتی است. جهان‌نگری این دسته از روشنفکران طبقه متوسط، بومی‌گرایی، انتقاد از مدرنیزاسیون آمرانه و تلاش برای آگاه کردن مردم نسبت به تأثیرات این سیاست‌هاست. گرایش این دسته به بومی‌گرایی و فرهنگ سنتی است.

اعضای طبقه فقیر در رمان *اسرار گنج درّه جنی*، کنش و نقش خاصی در فرآیند مدرنیزاسیون آمرانه طبقات بالای جامعه ندارند. آن‌ها گاه سعی می‌کنند از طریق مشارکت در این فرآیند، سودی نصیب خود کنند و گاه نسبت به این فرآیند اعتراض می‌کنند؛ ولی در بیشتر مواقع از سوی طبقات بالا جدی گرفته نمی‌شوند؛ سعی آن‌ها به جایی نمی‌رسد و طرد می‌شوند. جهان‌نگری طبقه فقیر در رمان *اسرار گنج درّه جنی*، آمیزه‌ای است از تقدیرگرایی، انفعال و گاه اعتراضات اندک و بی‌ثمر. گرایش آن‌ها نیز به فرهنگ سنتی و ارزش‌های بومی است.

کتابنامه

آدورنو، تئودور؛ ایوتادیه، ژ و دیگران. (۱۳۷۷) *درآمدی بر جامعه‌شناسی ادبیات*، ترجمه: محمدجعفر پوینده، چاپ اول. تهران: نقش جهان.

آدورنو، تئودور؛ پاسکادی، یون و دیگران. (۱۳۷۹) *جامعه، فرهنگ، ادبیات*، ترجمه: محمدجعفر پوینده، چاپ دوم. تهران: چشمه.

احمدی، اصغر. (۱۳۹۱) *ادبیات ستیزنده؛ تبیین جامعه‌شناختی تولید و محتوای گفتمان ادبیات داستانی سیاسی در دهه‌های چهل و پنجاه شمسی*، چاپ اول. تهران: آگه.

بشردوست، مجتبی. (۱۳۹۰) *موج و مرجان: رویکردهای نقد ادبی در جهان جدید و سرگذشت نقد ادبی در*

ایران، چاپ اول. تهران: سروش.

ترابی، علی اکبر. (۱۳۷۹) *جامعه‌شناسی هنر و ادبیات*، چاپ اول. تبریز: فروغ آزادی.

تسلیمی، علی. (۱۳۸۸) *گزاره‌هایی در ادبیات معاصر ایران، داستان*، چاپ اول. تهران: کتاب آمه.

دستغیب، عبدالعلی. (۱۳۹۳) *کالبدشکافی رمان فارسی*، چاپ دوم. تهران: سوره مهر.

سلدن، رامان؛ ویدوسون، پیترو. (۱۳۸۴) *راهنمای نظریه ادبی معاصر*، ترجمه: عباس مخبر، چاپ اول. تهران: طرح نو.

عبداللهیان، حمید. (۱۳۷۹) *کارنامه نثر معاصر*، چاپ اول. تهران: پایا.

قانون پرور، محمدرضا. (۱۳۹۰) *منادیان قیامت، نقش اجتماعی - سیاسی ادبیات در ایران معاصر*، ترجمه: مریم طرزی، چاپ اول. تهران: آگه.

قنادان، منصور و دیگران. (۱۳۷۵) *جامعه‌شناسی مفاهیم کلیدی*، چاپ اول. تهران: آوای نور.

طهماسبی، فرهاد. (۱۳۹۴) *جامعه‌شناسی شخصیت در رمان فارسی*، تحلیل جامعه‌شناسی شخصیت در بیست رمان برگزیده فارسی از ۱۳۰۰ تا ۱۳۸۰ هجری شمسی، چاپ اول. تهران: اندیشمندان کسرا.

عسگری حسنگلو، عسگر. (۱۳۹۶) *زمانه و آدم‌هایش؛ نقد داستان‌های ابراهیم گلستان*، چاپ اول. تهران: اختران.

گلدمن، لوسین. (۱۳۷۱) *جامعه‌شناسی ادبیات*، ترجمه: محمدجعفر پوینده، چاپ اول. تهران: هوش و ابتکار.

گلدمن، لوسین. (۱۳۷۶) *جامعه، فرهنگ، ادبیات*، ترجمه: محمدجعفر پوینده، چاپ اول. تهران: چشمه.

گلدمن، لوسین. (۱۳۶۹) *نقد تکوینی*، ترجمه: محمد تقی غیاثی، چاپ اول. تهران: بزرگمهر.

گلدمن، لوسین. (۱۳۷۷) *درآمدی بر جامعه‌شناسی ادبیات*، ترجمه: محمدجعفر پوینده، چاپ اول. تهران: نقش جهان.

گلستان، ابراهیم. (۱۳۸۷) *اسرار گنج دره جنی*، چاپ سوم. تهران: بازتاب نگار.

مکاریک، ایرنا ریما. (۱۳۹۳) *دانش‌نامه نظریه‌های ادبی معاصر*، ترجمه: مهراں مهاجر و محمد نبوی، چاپ پنجم. تهران: آگه.

میرصادقی، جمال؛ میرصادقی، میمنت. (۱۳۹۰) *واژه‌نامه هنر داستان‌نویسی*، چاپ سوم. تهران: کتاب مهناز.

میرصادقی، میمنت. (۱۳۷۹) *رمان‌های فارسی*، چاپ اول. تهران: نیلوفر.

میرصادقی، میمنت. (۱۳۸۲) *داستان‌نویس‌های نام‌آور معاصر ایران*، چاپ اول. تهران: اشاره.

میرصادقی، میمنت. (۱۳۹۰) *عناصر داستان*، چاپ هفتم. تهران: سخن.

میرعابدینی، حسن. (۱۳۸۷) *صدسال داستان‌نویسی*، چاپ پنجم. تهران: چشمه.

پوشنه، آتنا؛ بابک معین، مرتضی. (۱۳۹۲) «تحلیل گفتمان انتقادی در اثری از ابراهیم گلستان با استفاده از مؤلفه‌های جامعه‌شناختی - معنایی گفتمان‌مدار با توجه به بازنمایی کارگزاران اجتماعی» *مجله جستارهای زبانی*، تابستان، شماره ۱۴، صص ۱ تا ۲۹.

طهماسبی، فرهاد. (۱۳۹۰) «جامعه‌شناسی شخصیت در رمان بوف کور صادق هدایت»، *فصلنامه تخصصی زبان و ادبیات فارسی*، زمستان، شماره ۱۰، صص ۹ تا ۳۸.

طهماسبی، فرهاد. (۱۳۹۷) «جامعه‌شناسی شخصیت در رمان ملکوت نوشته بهرام صادقی»، *ششمین همایش متن پژوهی ادبی*، آذرماه. صص ۱ تا ۲۳.

عسگری حسنگلو، عسگر. (۱۳۸۰) *نقد و بررسی آثار داستانی ابراهیم گلستان*. استاد راهنما: حسینعلی قبادی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس تهران.

References

- Adorno, Theodor; Ayutadieh, J. and others. (1377) *An introduction to the sociology of Literature*, translation: Mohammad Jaafar Pooyandeh, first edition. Tehran: Naqsh Jahan.
- Adorno, Theodor; Pascadi, Ion and others. (1379) *Society, Culture, Literature*, translation: Mohammad Jaafar Pooyandeh, second edition. Tehran: Cheshme.
- Ahmadi, Asghar. (1391) *Militant Literature; Sociological explanation of the Production and Discourse Content of Political Fiction Literature in the 1940s and 1950s*, first edition. Tehran: Agah.
- Asgari Hasanklou, Asgar. (1396) *Time and its People; Criticism of Ebrahim Golestan's Stories*, first edition. Tehran: Akhtaran.
- Abdullahiyan, Hamid. (1379) *Contemporary Prose Work*, first edition. Tehran: Paya.
- Bashardoost, Mojtaba. (2010) *Wave and Marjan: Approaches to Literary Criticism in the new world and the history of Literary Criticism in Iran*, first edition. Tehran: Soroush.
- Dastghib, Abdul Ali. (2013) *Autopsy of Persian Novel*, second edition. Tehran: Surah Mehr.
- Ghanoonparvar, Mohammadreza. (1390) *Doomsday heralds, the social-Political Role of Literature in Contemporary Iran*, translated by Maryam Tarzi, first edition. Tehran: Agah.
- Goldman, Lucien. (1371) *Sociology of Literature*, translation: Mohammad Jaafar Pooyandeh, first edition. Tehran: Hoosh va Ebtekar.
- Goldman, Lucien. (1376) *Society, Culture, Literature*, translation: Mohammad Jaafar Pooyandeh, first edition. Tehran: Cheshme.
- Goldman, Lucien. (1369) *Constructive Criticism*, translation: Mohammad Taghi Ghiaysi, first edition. Tehran: Bozorgmehr.

- Goldman, Lucien. (1377) an *Introduction to the Sociology of literature*, translated by: Mohammad Jaafar Pooyndeh, first edition. Tehran: Naqsh Jahan.
- Golestan, Ebrahim. (2008) "*Secrets of the Genie Valley*", third edition. Tehran: Baztabnegar.
- Makarik, Irena Rima. (2013) *Encyclopedia of Contemporary Literary Theories*, translation: Mehran Mohajer and Mohammad Nabavi, fifth edition. Tehran: Agah.
- Mirsadeghi, Jamal; Mirsadeghi, Meymanat. (1390) *Dictionary of the Art of Story Writing*, third edition. Tehran: Mahnaz Ketab.
- Mirsadeghi, Meymanat. (1379) *Persian Novels*, first edition. Tehran: Niloofar.
- Mirsadeghi, Meymanat. (1382) *Iran's Famous Contemporary Storytellers*, first edition. Tehran: Eshareh.
- Mirsadeghi, Meymanat. (1390) *Story Elements*, seventh edition. Tehran: Sokhan.
- Mir Abedini, Hassan. (2008) *One Hundred Years of Story Writing*, fifth edition. Tehran: Cheshme.
- Qanadan, Mansour and others. (1375) *Sociology of Key Concepts*, first edition. Tehran: Avai Noor.
- Selden, Ramman; Widdowson, Peter. (1384) *Guide to Contemporary Literary Theory*, translation: Abbas Mokhber, first edition. Tehran: Tarh Nov.
- Tahmasabi, Farhad. (1394) *Sociology of Personality in Persian novel, analysis of sociology of personality in twenty selected Persian novels from 1300 to 1380 AH*, first edition. Tehran: Kasra Andishmandan.
- Torabi, Ali Akbar. (1379) *Sociology of Art and Literature*, first edition. Tabriz: Forough Azadi.
- Taslimi, Ali. (2008) *Propositions in contemporary Iranian Literature, Fiction*, first edition. Tehran: Ketab Ame.
- Posneh, Athena; Babak Moin, Morteza. (1392) "Analysis of Critical Discourse in a work by Ebrahim Golestan using sociological-semantic components of Discourse with regard to the representation of social agents" *Journal of Linguistic Studies*, Tabistan, No. 14, pp. 1-29.
- Tahmasabi, Farhad. (1390) "Sociology of personality in Sadegh Hedayat's novel *Blind Owl*", *Persian Language and Literature Quarterly*, Winter, No. 10, pp. 9-38.
- Tahmasabi, Farhad. (2019) "Sociology of Personality in *the Novel Malakoot* written by Bahram Sadeghi", the 6th literary research text conference, Azar month. pp. 1 to 23.
- Asgari Hasanklou, Asgar. (1380) *Criticism of Ebrahim Golestan's Fictional Works*. Supervisor: Hossein Ali Ghobadi, Master's thesis, Tarbiat Modares University, Tehran.